

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТА МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

FEATURES OF THE ACTIVITY COMPONENT OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF THE TEACHERS OF THE PRE-SCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті проаналізовано зміст діяльничого компонента методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в системі неперервної освіти та зазначено, що він містить у собі накопичені професійні знання та вміння; відображає вияв ініціативи й творчості педагога, бажання брати участь у дослідницькій та експериментальній роботі в освітній організації; професійно важливі якості особистості; співвідноситься з уміннями, пов'язаними із психологічним аспектом особистості педагога: комунікативними, перцептивними, рефлексивними. Розглянуто основні положення загальної теорії діяльності. Введено поняття та складові методичної компетентності.

Ключові слова: методична компетентність, діяльність, мотивованість, усвідомленість, цілепокладання, діяльничий компонент.

В статье проанализировано содержание деятельностного компонента методической компетентности воспитателей учреждений дошкольного образования в системе непрерывного образования и отмечено, что он включает в себя накопленные профессиональные знания и умения; отражает проявление инициативы и творчества педагога, желание участвовать в исследовательской и экспериментальной работе в образовательной организации;

профессиональные важные качества личности; соотносится с умениями, связанными с психологическим аспектом личности педагога: коммуникативными, перцептивными, рефлексивными. Рассмотрены основные положения общей теории деятельности. Введено понятие и составляющие методической компетентности.

Ключевые слова: методическая компетентность, деятельность, мотивированность, осознанность, целеполагание, деятельностный компонент.

The article analyzes the content of the activity component of the methodological competence of the teachers of pre-school educational institutions in the system of continuous education and notes that it includes accumulated professional knowledge and skills; reflects the manifestation of the initiative and creativity of the teacher, desire to participate in research and experimental work in an educational institution; professional qualities of personality; correlates with the skills associated with the psychological aspect of the personality of the teacher: communicative, perceptual, reflexive. The main points of the general theory of activity are considered. The concept and components of methodological competence are introduced.

Key words: methodological competence, activity, motivation, acknowledgment, goal setting, activity component.

УДК 373.2.011.3.-51

Алексєєнко-Лемовська Л.В.,
канд. пед. наук, доцент,
професор кафедри педагогіки і
психології дошкільної освіти
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

За сучасних умов розвитку освіти в Україні відбувається переоцінка методичної роботи фахівців системи освіти. Поступово створюються нові моделі методичної служби, що відповідають запитам сучасного суспільства. З'являються нові напрями та форми, якісно змінюється зміст, виявляється така тенденція, як варіативність і різноманітність цієї діяльності залежно від запитів і готовності закладів освіти. Загалом, методична підготовка педагога – це процес і результат оволодіння системою методичних знань, навичок і вмінь та готовність до їх реалізації в професійній діяльності. Необхідність розвитку методичної компетентності вихователів дошкільних закладів у системі неперервної освіти зумовлена новими тенденціями в інформаційному суспільстві, пов'язаними з накопиченням наукових знань і необхідністю пошуку ефективних механізмів їх передачі та використання. Діяльничий компонент методичної компе-

тентності вихователів закладів дошкільної освіти містить уміння застосовувати широкий набір методичних засобів, форм і прийомів, засоби діагностики; самостійно відбирати навчальний матеріал відповідно до поставлених педагогічних цілей і завдань; володіння ІКТ-компетенцією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Як складова професійної педагогічної компетентності, методична компетентність займає особливе місце в роботах В.А. Адольфа, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, Л.М. Мітіної. Вивченням проблеми методичної підготовки педагогів займаються В.Н. Абросімов, С.Г. Азаріашвілі, А.П. Артемов, Г.В. Бельтюкова, Л.Н. Буйлова, Ю.П. Вавілов, Н.Ф. Віноградова, О.Ф. Гагаріна, Л.П. Ільєнко, Н.Б. Істомина, Н.В. Карнаух, Т.Е. Кочарян, Д.Г. Левітес, І.В. Назарова, Д.С. Несітеров, Є.М. Нікітін, М.В. Ніколаєва, В.С. Овчиннікова, П.Е. Решетніков, Т.А. Татукіна, С.В. Чадова, Л.І. Чернова, Р.Г. Чуракова, О.О. Штець. Форму-

ванню методичної культури вчителів присвячено дослідження А.П. Карачевцева, С.Н. Татарінцева; вдосконаленню науково-методичної компетентності педагогів у процесі професійної діяльності – Т.А. Загривної. Окремі аспекти методичної компетентності визначають у своїх роботах Т.Н. Гуціна, І.В. Дробишева, В.І. Зємцова, Т.С. Полякова, Н.Л. Стефанова, Р.Р. Шахмарова.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Аналіз та узагальнення теоретичних джерел засвідчує недостатність комплексного й системного висвітлення змісту та методичних підходів до ефективної організації фахової підготовки вихователів закладів дошкільної освіти в контексті впровадження в освітній процес компонентного складу методичної компетентності.

Мета статті – розглянути специфіку та зміст діяльнісного компонента методичної компетентності фахівця галузі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Методична компетентність вихователів закладів дошкільної освіти являє собою інтегральну багаторівневу професійно значущу характеристику особистості та діяльності педагога, що базується на результативному професійному досвіді; відображає системний рівень функціонування методологічних, методичних і дослідницьких знань, умінь, досвіду, мотивації, здібностей і готовності до творчої самореалізації в науково-методичній і педагогічній діяльності загалом, передбачає оптимальне поєднання методів професійної педагогічної діяльності [1].

Компетентність охоплює когнітивну, операційно-технологічну, етичну, соціальну, мотиваційну, поведінкову складові, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій. Тобто компетентність являє собою інтегративний ресурс, який забезпечує успішну діяльність завдяки засвоєним теоретичним і практичним знанням, що сприяє загалом досягненню кінцевих цілей здійснюваної діяльності в різних соціально значущих сферах.

За О.В. Савченко, загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях життєдіяльності. Компетентнісна модель освіти «... означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважної трансляції та освоєння знань, умінь і навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що сприяють формуванню особистості, здібностей адаптуватися в умовах багатofакторного соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно та комунікаційно насиченого простору» [8].

Структура компетентності фахівця передбачає досвід (знання, вміння, навички), спрямованість (потреби, цінності, мотиви, ідеали), якості (здатність до синергетичних виявів, адаптації, масшта-

бування та інтерпретації, саморозвитку, інтеграції, перенесення знань із однієї галузі в іншу).

Структура методичної компетентності як результат підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти зумовлена її компонентами – ключовими, базовими, спеціальними й частково професійними компетенціями, кожна з яких у своєму складі має когнітивний, діяльнісний та особистісний аспекти.

Компетенції – це більш вузькі та конкретні компоненти теоретичних і практичних знань, засвоєні конкретні стратегії, накопичені для вирішення часткових завдань і досягнення проміжних цілей діяльності, які входять у компетентності як часткове до цілого. Сукупності фахових компетенцій за певними ознаками допомагають по-новому підійти до розроблення структури інтегрованих умінь поліпредметного змісту та методики їх формування [2].

Отож структуру методичної компетенції педагога неможливо розглядати без діяльнісного компонента.

Діяльність – це форма активної цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом. Розглянемо основні положення загальної теорії діяльності, сформульовані у філософії (Г. Гегель, Л. Фейєрбах) і в загальній психології (М.Я. Басов, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонт'єв). Основні положення цієї теорії важливі ще й тому, що вона є відправним пунктом формування особистісно-діяльнісного підходу до навчання.

Поняття діяльності як наукове було введено у філософську думку у XVIII ст. І. Кантом, але тільки в методології XIX ст., починаючи з робіт Г. Гегеля та Л. Фейєрбаха, було дано власне змістовне, повне тлумачення діяльності як категорії. Це поняття вживається вченими в різних значеннях.

Наприклад, у діалектико-матеріалістичному розумінні діяльності перш за все затверджується її предметний характер, єдність предметного та чуттєвого в діяльності. У такому розумінні діяльність здійснюється певною людиною – суб'єктом або сукупністю суб'єктів чи певної людської спільності. Людина як суб'єкт діяльності планує, організовує, спрямовує, коригує її. Водночас сама діяльність формує людину як її суб'єкта, як особистість. Таке розуміння зв'язку суб'єкта та його діяльності відображає принцип єдності свідомості та діяльності (С.Л. Рубінштейн). Суб'єктність діяльності (В.І. Слободчиков, А.В. Петровський) розглядається як одна з її основних характеристик (С.Л. Рубінштейн, К.А. Абульханова, А.В. Брушлинський, В.А. Лекторський, В.В. Давидов). За визначенням А.Г. Асмолова, «діяльність являє собою динамічну ієрархічну систему взаємодій суб'єкта зі світом, у процесі яких відбувається породження психічного образу, втілення його в об'єкті, здійснення та перетворення опосередкованих психічно відносин суб'єкта в предметній дійсності» [3].

У філософській концепції діяльності (Г. Гегель, К. Маркс, А.В. Ільєнко, О.К. Юдін) розглядаються дві її сторони: «опредмечування» і «розпредмечування», що виражають собою протилежність, єдність і взаємопроникнення різних сторін людської предметної діяльності. За опредмечування людські здібності переходять у предмет і втілюються в ньому. Завдяки цьому предмет стає соціальним, культурним або людським. За опредмечування сутнісні людські сили переходять в об'єкти, явища культури. У подальшій діяльності відбувається їх розпредмечування, тобто розкриття сутнісних людських сил, вичерпування їх із предметів, явищ, об'єктів. Наприклад, у пізнавальній діяльності розпредмечування переважно призначено для подальшого опредмечування. Трудова виробнича діяльність характеризується переважно опредмечуванням.

Суспільно-комунікативна діяльність, яка визначається спільною діяльністю як мінімум двох осіб, реалізує внутрішню єдність відносин опредмечування та розпредмечування. Наприклад, у вербальному спілкуванні, що є формою реалізації суспільно-комунікативної діяльності, говоріння реалізує опредмечування сенсу для його розпредмечування слухачем, тоді як у процесі слухання здійснюється розпредмечування, розкриття цього сенсу, змісту тексту для подальшого його опредмечування.

Діяльність – це форма активної цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом (С.Л. Рубінштейн). Потреба є передумовою, енергетичним джерелом діяльності. Однак сама по собі потреба не визначає діяльність – її визначає те, на що вона спрямована, тобто її предмет. «Передумовою будь-якої діяльності є та чи інша потреба. Сама по собі потреба, однак, не може визначити конкретну спрямованість діяльності. Потреба отримує свою визначеність тільки в предметі діяльності: вона повинна ніби знайти себе в ньому» [7]. Предметність діяльності, відповідно, є однією з її основних характеристик. За предметом діяльності розрізняють і називають її види, наприклад: педагогічна, конструкторська. Предмет – один із основних елементів психологічного (предметного) змісту діяльності, в яке, крім нього, входять кошти, способи, продукт і результат.

Суттєвою характеристикою діяльності є її мотивованість, під час розгляду якої звертає на себе увагу, насамперед, початковий момент діяльності, тобто її передумова – потреба, що знайшла себе в предметі. «Оскільки потреба знаходить у предметі свою визначеність («опредмечується» в ньому), цей предмет стає мотивом діяльності, тим, що спонукає її» [6]. Отже, поняття діяльності пов'язано з поняттям мотиву. Діяльності без мотиву не буває. Внутрішній мотив входить у саму структуру діяльності. Тут важливо співвіднести це визначення з розумінням мотиву діяльності С.Л. Рубінштейном:

«Будь-яка дія виходить із мотиву, тобто який спонукає до дії переживання чогось значущого, що надає цій дії сенс для індивіда» [7]. У цьому визначенні є чинник переживання, який може супроводжувати «зустріч» потреби з предметом, але може й не бути як усвідомлене спонукування.

Поряд із внутрішніми мотивами діяльність збуджується і зовнішніми – широкими соціальними чи вузькоособистісними (Л.І. Божович). Однак, будучи сильними збудниками суспільної поведінки загалом, ці зовнішні мотиви самі по собі не забезпечують включення в освітню діяльність, спрямовану на засвоєння навчального матеріалу. Вони не визначають прийняття навчального завдання. У цей процес повинні бути включені внутрішні, пізнавальні мотиви. Зовнішні мотиви за певних умов стають «дієвими» (О.М. Леонтьєв). Отже, діяльність передбачає «такі процеси, які, здійснюючи те чи інше відношення людини до світу, відповідають особливий, відповідний їм потребі», «... процеси, які характеризуються психологічно тим, що те, на що спрямований цей процес загалом (його предмет), завжди збігається з тим об'єктивним, що спонукає суб'єкта до цієї діяльності, тобто «мотивом». Таке визначення діяльності означає, що вона завжди предметна та мотивована – непередметної, невмотивованої діяльності як активного цілеспрямованого процесу не існує. І якщо предмет діяльності це те, на що вона спрямована, то визначення мотиву – це відповідь на питання, навіщо відбувається ця діяльність.

Визначальною характеристикою людської діяльності є її ціле покладання, або цілеспрямованість. Мета діяльності, точніше дій, що входять у неї, інтегрує її та спрямовує початок. У загально-методологічному плані мета характеризує передбачення в мисленні результату діяльності та її реалізації за допомогою певних засобів. У найзагальнішому сенсі «... мета є, загалом кажучи, не що інше, як волевове уявлення – уявлення, яке не повинно залишитися поданням або думкою та яке я реалізую за допомогою інструментів свого тіла...». Перш ніж здійснювати будь-яку діяльність, людина, як зазначав Л. Фейєрбах, «має в голові ідею, образ, який він здійснює ...» [9]. Мета, план, передбачення результатів майбутньої дії відрізняють специфічну форму взаємодії саме людини з навколишньою дійсністю, бо «людина пускає в хід свої та інші природні сили як причину, яка повинна здійснити наслідок, або мету, яка вже на початку процесу була в поданні, тобто ідеально, у вигляді форми або способу речі» (І. Елез).

Психологічно мета пов'язана з предметом діяльності (О.М. Леонтьєв), бо «... свідомість сенсу дії й відбувається у формі відображення його предмета як свідомої мети. Тепер зв'язок предмета дії та того, що спонукає діяльність, вперше відкривається суб'єкту». Тож мета діяльності виявляється

пов'язаною з її мотивами. Цей зв'язок виникає в діяльності людини як відношення її мотиву до мети. Однак, перш ніж розглядати це відношення, виділимо ще одну характеристику діяльності – її усвідомленість. Усвідомленість може ставитися до суб'єкта діяльності (усвідомлення себе, рефлексія) або до змісту, процесу діяльності. Так, «... кожен акт індивідуального пізнання передбачає самосвідомість, тобто неявне знання суб'єкта про себе самого. Можна спробувати перетворити це неявне знання в явне, тобто перевести самосвідомість у рефлексію. Кожен акт рефлексії – це акт осмислення, розуміння» [6].

Стосовно усвідомлення змісту діяльності О.М. Леонтьєв розмежовує поняття «актуально усвідомлюваного» і «лише опиняється» у свідомості. Для аналізу цієї особливості будь-якої діяльності, навчальної діяльності зокрема, істотним є положення про те, що актуально усвідомлюється тільки той зміст, який є предметом цілеспрямованої активності суб'єкта, тобто займає структурне місце безпосередньої цілі внутрішнього або зовнішнього впливу в системі тієї чи іншої діяльності. У діяльності виділяють її внутрішню структуру, або будову, де дія виступає як одиниця діяльності, її клітинка, а операції – суть способу реалізації дії. Дія як морфологічна одиниця діяльності може ставати самостійною діяльністю і, навпаки, перетворюватися в операцію. Згідно з О.М. Леонтьєвим, дія – це такий процес, мотив якого не збігається з його предметом (тобто з тим, на що воно спрямоване), а лежить у тій діяльності, в якій вона була придбана.

Важливо також зазначити думку О.М. Леонтьєва, що людина усвідомлено вкладає певний сенс у виконання кожної дії та співвідносить її з мотивом діяльності. «Отже, будь-яка свідомо дія формується всередині... тієї чи іншої діяльності, яка і визначає собою її психологічні особливості». Водночас зазначається, що дія може, а в процесі навчання часто має стати свідомою операцією. Будь-яка свідомо операція «вперше формується як дія».

Інтерпретуючи й деталізуючи цю схему, В.П. Зінченко та В.М. Муніпов зазначають, що дія – це процес, підлеглий уявленню про результат, який повинен бути досягнутий, тобто процес, підлеглий свідомій меті (О.М. Леонтьєв). Крім інтенціонального (й ідеального) аспекту, дія має і операційний аспект, який визначається не метою самою по собі, а функціонально значущими властивостями реальності. Поняття функціонально значущих властивостей містить умови та предметні властивості реальності. Тому автори пропонують ще точніше деталізувати схему функціональної структури діяльності, вводячи в неї більш дрібне поняття, ніж «операція», а саме – функціонального блоку.

Усе розглянуте підкреслює, з одного боку, смислову ємність категорії «діяльність» у таких її характе-

ристиках, як суб'єктність, предметність, активність, цілеспрямованість, вмотивованість, усвідомленість, а з іншого – її функціональну пояснювальну силу завдяки компонентам її психологічного змісту (предмет, засоби, способи, продукт, результат) та зовнішньої структури, що містить дії, операції.

Зміст діяльнісного компонента передбачає, що педагог вміє використовувати у своїй діяльності широкий набір методичних засобів, форм і прийомів, що дають змогу досягти вимоги, яка висувається до результатів освоєння предмета. З метою контролю власної діяльності та діяльності дітей вихователь закладу дошкільної освіти повинен володіти вмінням застосовувати засоби діагностики – як навчальної, так і психологічної.

Уміння самостійно відбирати необхідний навчальний матеріал відповідно до поставлених педагогічних цілей і завдань дає можливість підготувати заняття оптимально наповненим і результативним.

Володіння ІКТ-компетенцією вихователем сучасного закладу дошкільної освіти є необхідною вимогою, яка має бути відображена в посадовій інструкції, оскільки інформаційна культура педагога – це сукупність алгоритмів педагогічної діяльності, пов'язаних із широким застосуванням нових інформаційних і комунікаційних технологій в освітньому процесі, і яка виступає як фундамент професійної компетентності вихователя.

Інтенсивний розвиток сучасних інформаційних технологій вимагає сьогодні не тільки безпосереднього володіння вихователем закладу дошкільної освіти мультимедійною технікою, а й розуміння теоретичних основ інформаційного програмування на різних рівнях.

Застосування ІКТ у сфері дошкільної освіти, з одного боку, зумовлює поступове зникнення трансляційного компонента педагогічної діяльності, а з іншого – відкриває нові можливості в процесі формування пізнавальної активності дітей дошкільного віку.

Тож діяльнісний компонент методичної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти містить у собі накопичені професійні знання та вміння, вміння актуалізувати їх у потрібний момент і використовувати в процесі реалізації своїх професійних функцій. Також він передбачає оволодіння вихователем дослідними та творчими вміннями.

Діяльнісний компонент передбачає таке:

- вміння технологічно сформулювати цілі вивчення окремих тем;
- уміння проектувати технологічний процес (етапи, способи організації навчання, методи і форми роботи педагога та дітей);
- уміння розробити технологічні карти окремих занять або системи занять;
- уміння здійснити вибір технологій навчання;

- вміння управляти процесом засвоєння матеріалу;
- вміння здійснювати моніторинг і діагностику освітнього процесу;
- вміння працювати на комп'ютері;
- володіння навичками складання електронних навчальних матеріалів.

Висновки. В основу методичної компетенції як одного з компонентів професійної компетентності педагога входить придбаний синтез знань, умінь, навичок творчої педагогічної діяльності. Саме тому методична компетенція є найважливішим компонентом для здійснення професійної педагогічної діяльності. Комплексний формат методичної компетенції полягає в тому, що містить фундаментальні та специфічні знання, безліч умінь, особистісні якості, а також пов'язана з іншими компетенціями (професійно-комунікативна, соціально-психологічна, інформаційна).

Зміст діяльнісного компонента передбачає, що педагог вміє використовувати у своїй діяльності широкий набір методичних засобів, форм і прийомів, які допомагають досягти вимог, що висувуються до результатів освоєння предмета. З метою контролю власної діяльності та діяльності дітей педагог закладу дошкільної освіти повинен володіти вмінням застосовувати засоби діагностики – як навчальної, так і психологічної.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алексєєнко-Лемовська Л.В. Методична компетентність вихователів дошкільних навчальних закладів: сутність та концептуальні засади. Наукові записки: зб. наук. ст. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. СХХVI (126). С. 14-23.
2. Андрущенко В.П., Бондар В.І. Модернізація педагогічної освіти відповідно до викликів ХХІ століття. Науковий вісник. Серія: «Педагогічні науки». 2010. Вип. 1.28. С. 12–20.
3. Асмолов А.Г. Личность как предмет психологического исследования. М., 1988. С. 90.
4. Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І., Овчарук О.В. (ред.) Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики. К.: К.І.С., 2004. 112 с.
5. Глузман О.В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 51–60.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Смысл. Академия. 2005. 352 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб., 2009. 720 с.
8. Савченко О.П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. Педагогіка і наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. 2010. № 3. С. 16–23.
9. Шинкарук В.И., Булатов М.А. Очерки по философии Л. Фейербаха. Киев: «Наукова думка», 1982. 336 с.